

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ROSKA MÁRTON

A HONFOGLALÁS ÉS ERDÉLY

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

A HONFOGLALÁS ÉS ERDÉLY

Irta ROSKA MÁRTON

A magyarság erdélyi honfoglalásával foglalkoznak krónikásaink, régebbi és újabb történetíróink, nyelvészeink. A kérdésnek megoldásában döntő szava van a régészetnek és a munkába rövidesen bele kell kapcsolódnia a néprajznak és az anthropológiának is.

Nem elsősorban hangoztatom, hogy revízió alá kell venni azt a történelmi felfogást, hogy a magyarság Szt. István idejében kezd benyomulni Erdélybe.

Amikor azt látjuk, hogy az egész őskoron keresztül milyen fontos közvetítő szerepet vittek Erdély keleti kapui (különösen az Ojtozi-szoros) s ezt a szerepüket megtartották a népvándorlások korában is, s amikor az ő- és népvándorláskori leletek arról győznek meg bennünket, hogy a délorosz síkon át vándorlók s errefelé tartó törzsek itten is megtalálták létfeltételeiket, – amikor Erdély természeti kincsei, hadászati jelentősége olyan súlyos tényezők az itten való megtelepülés szempontjából, – amikor a honfoglaló magyarsággal azonos létfeltételeket kereső skythák, gótok, hunnok, szármáták, avarok a legtermészetesebb utakat, Erdély keleti kapuit választották Nyugat felé való vándorlásaik rendjén, – csak a magyarság kerülte volna el azokat, vagy azok egy részét?

Ezekre a kérdésekre adjuk meg a ma lehetséges feleletet azoknak a régészeti leleteknek az alapján, amelyeket a véletlen, vagy a szakszerű ásatások hoztak máig a felszínre.

Az első honfoglaláskori lelet még 1895-ben látott napvilágot az alsófehérvármegyei Marosgombáson, a Kismagura nyergén, a báró Zeyk-család sírkertjének szintezési munkálatai rendjén. Ez az irodalomból is jól ismert első marosgombási, honfoglaláskori kardos férfisír, melyet két másik sírral együtt a br. *Zeyk József* jelenlétében tártak fel a munkások, s amelyeknek tartalma a nemes báró ajándékképpen a nagyenyedi Bethlen-kollégium múzeumának birtokába jutott.

A megboldogult *Herepey Károly*, aki ezen a helyen a folytatólagos ásatásokat vezette, azt írja az első sírról, hogy egy vitéznek a csontvázát rejtette magában a koporsónak legkisebb nyoma nélkül,

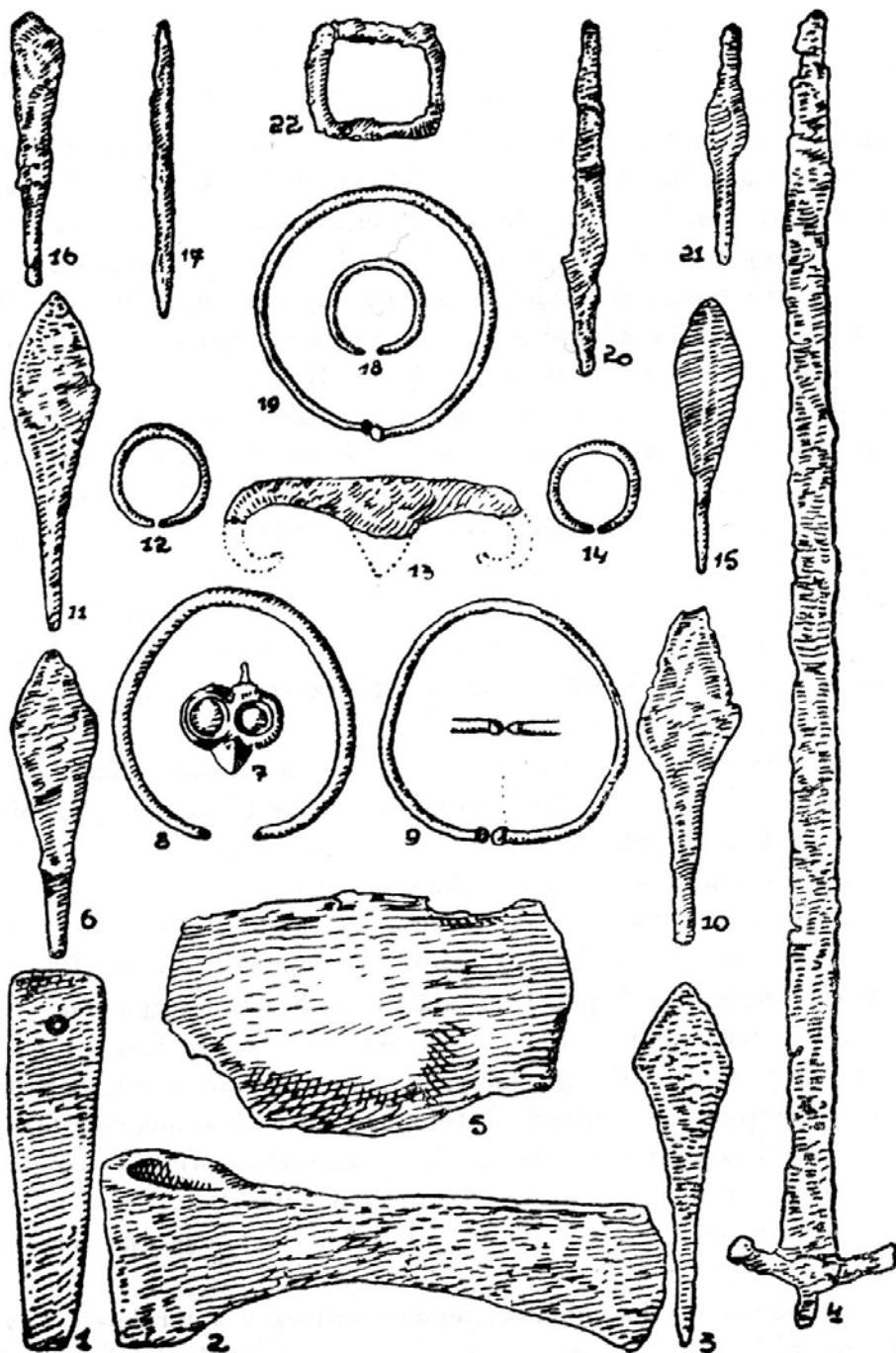
hosszant oldalhoz helyezett karokkal. Arccal Keletre nézett. Jobb oldalán egy egyenes, kétélű, keresztvassal ellátott vaskard (1. kép, 20. sz.), baloldalán egynehány hegyesszárú, rhombikus nyílhegy (u. a. kép 9., 10. sz.) feküdt. – Tőle kb. 2 m.-re egy női sírra bukkantak. Hosszan kinyujtva, hanyatt feküdt, szintén Kelet felé néző arccal, alkarjain 3 karperec (1. kép 2–4. sz.), a nyakcsigolyák és vállak táján szívidomú, aranyozott ezüstcsüngőrészlet (u. a. kép 8. sz.) és három ezüstkarika feküdt (u. a. kép 5–7. sz.). – Egy harmadik sír férfi csontvázát tartarta ugyanolyan helyzetben, mint az előbbieket. Baloldalán egy vasszerke, egy átlukasztott fenőkő, egy pár vasnyílhegy s egy pár edény-töredék volt. (1. kép 1., 11–16., 18. sz.)

A további szintezési munkálatok rendjén a *Herepey* jelenlétében akadtak egy újabb férfisírra, melynek mellékletei: rhombikus nyílhegyek, vascatt, vaskés, csiholó és egy vasár. (1. kép 17. sz.)

E síroktól Délre és Nyugatra 1901-ben *Fogarassy Albert* Bethlen-kollégiumi tanár s az enyedi múzeum lelkes öre, *Bodrogi János* ásott ki egy pár sírt, amelyek hasonló tartalmúak voltak. Ugyanakkor akadt *Bodrogi* egy honfoglaláskori tűzhelyre is a Zeyk-féle gyümölcsös kertben.

A Zeyk-féle sírkert közelében magam is ásattam, elsőízben 1912-ben, mikor is a többek között három honfoglaláskori sírt is tártam fel s így ezen a területen az ekorbéli sírok száma közel tízre rúg.

A tölem kiásott első sír gazdagabb nőé volt. Hanyatt fekvő csontvázat tartart, melynek tájolása Ény-30°–Dk-30° olyan formán, hogy a fej Ény-30°-ra esett, tehát arccal Dk-30°-ra nézett. Mellékletei (2. kép): a bal csuklócsont mellett feküdt a képünkön 7., 7a. sz. alatt látható füles csüngő, mely két részből van összeillesztve. Az alja gömb, ezt egy kis karikatag köti össze az ovális füllel. A nyak táján két bronzpitykét leltem. Az egyik (képünkön 11., 11 a. sz.) négykarajú, szívidomú levelet ábrázol, amelynek szárát képviselő, szegecsszerű nyúlvány még a sírbatétel előtt letörött. A másik (képünkön 12. sz.) gömbszelvény alakú, közepén benyomott 8 a felvarrásra szolgáló két lyukkal van el látva, Ugyanott leltem egy összegöngyölt bronzlemezt (u. a. kép 17. sz.). A nyakon és mellen gyöngyök feküdtek. Volt közöttük három darab, amelyiket ólomlemezről hajlítottak össze (u. e. kép 28., 29., 30. sz.). Az egyiket (28. sz.) körrel kerített bibircsszerű dísz ékíti. A velük együtt lelt üvegpasztagyöngyök közül a képünkön 19. sz. alatt ábrázoltakat vonalas máz díszíti, a vonalak szöget, négyszöget képeznek, s ezekben egy-egy odacseppentett, lapos pont ül. Rokonságban vannak a 27. sz. alatt ábrázoltakkal. Tipológiailag velük együtt mennek a képünkön 26. sz. alatt ábrázolt sima gyöngyökkel. A 18. sz. alatti három gerezdes gyöngy a dinnyére emlékeztet. A 33. sz. alattiak hengeres voltukkal vál-



1. kép

Leletek a marosgombási I. (9., 10., 20. sz.), II. (2., 8. sz.), III. (1., 11., 16., 18., 19. sz.) és IV. (17. sz.) sírból

nak ki. A 20. sz. alattiak négyzetes voltukkal s fonásdíszükkel hívják magukra figyelmünket. A 31. sz. alattiak ismét hengeresek, s a rajtuk látható díszítőerek részben egymás fölé rakott körök, részben felfutó inda módjára kezeltek. A 32. sz. alattiaknak fenn fülük van, ereztettek.

A képünkön 14. sz. alatt látható, nyitott, végein átfürt, lemezes bronzkarperec a balkaron feküdt. Az 5., 6., 7. sz. bronzboglárokat az ágyékon és a balkar könyöke táján leltem. Övdíszek voltak. Sarkaikban egy-egy szívidom ül, mely a felvarrás céljából át van lyukasztva. Ezeket egy-egy bogyótag választja el egymástól. A szívidomok közepütt egy-egy karikataghoz tapadnak. Rajtuk aranyozás nyomát figyeltem meg. Rokon velük az u. o. lelt s képünkön 2., 2a. sz. alatt látható kisebb boglár, mely négyágú csillagra emlékeztet. A 10., 10a. és 13., 13a. sz. alatt két teljesen egyforma, szívidomú csüngővel ellátott rozettát mutatok be. E rozettákéval azonos felépítésű a képünkön 4., 4a. sz. alatt látható példányé is. Ez nincs átlyukasztva. A maga idejében kis fül volt a hátához forrasztva. A balkézben egy vasarat leltem (15. sz.), amelynek annak idején fanyele volt. A lábak kitakarítása rendjén akadtam a 16., 16a. sz. alatti gyöngyre. A 21., 22., 24. sz. átfürt kauri kagylók, s a 23. sz. átfürt kagylógyöngy a mellett volt. – Még két fülbevalója volt ennek a sírnak (1., 3. sz.) Rossz ezüstből készültek, de finom aranylemezzel vonták be mindkettőt.

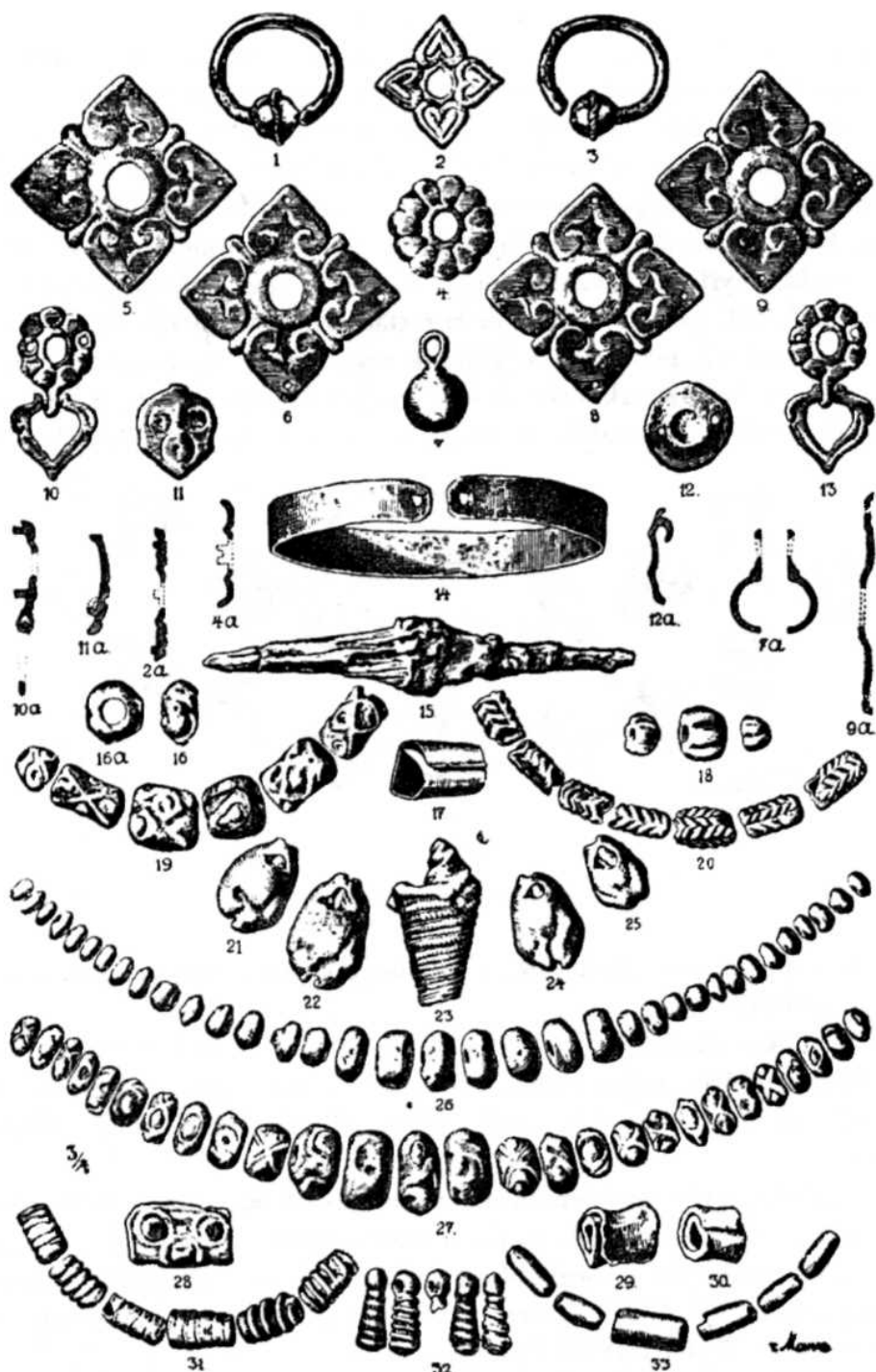
Egy másik sír szintén hanyatt fekvő csontvázat takart, melynek tájolása K-15°–Ny-15° volt, a koponya Ny-15°-ra feküdt. Mellékletei: a nyakon 16 drb. bronzboglár (3. kép 2., 2a. sz.), az arctól jobbra leltem a képünkön 3. sz. alatt látható vasarat.

A harmadik, tölem feltárt, honfoglaláskori sír csontváza is hanyatt feküdt, tájolása K-30°–Ny-30° volt. A koponya Ny-30° felé esett. A nyakán leltem a 3. képen 1. sz. alatt levő, három üvegpasztagyöngyöt.

Kétségtelen dolog, hogy Marosgombáson a Kismagura nyergén honfoglaláskori temető volt, melynek csak egyrésze került napvilágra, többi része még ott rejtőzik a földben. A sírok száma és a tájolások terén mutatkozó eltérések hosszabb itt tartózkodásról beszélnek. Jellemző, hogy azon a területen, ahol magam dolgoztam, csupa női sírok kerültek felszínre, az ettől Nyugatra fekvő területen jórészt férfisírokra akadtak.

Korábban skytha-villanova temető volt ezen a területen. Egy pár sírt magam is feltártam még. Az idetemetkező honfoglalók több ilyen sírt bolygattak meg, s ezzel magyarázhatjuk, hogy a saját halottaik sírjaiba skytha-villanova-edények cserepei (1. kép 1. sz.) s kúpos végű karperecek is kerültek elő. (1. kép 2., 3. sz.)

Temető maradványait tárta fel *Bodrogi János* és *Fogarassy Albert* Magyarlapádon is (Alsófehér m.) a *Gorgány* és *Vár* nevű hegyek közt



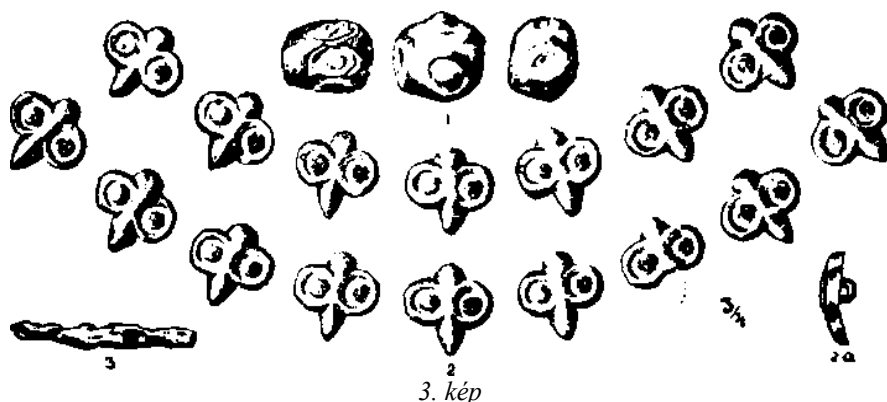
2. kép

Női sír mellékletei Marosgombásról

elterülő vízmosásos völgykatlanban. Tizenegy sírt találtak, melyek egy része skytha-villanova eredetű.

A 4. képen egy lovas-sír mellékleteit mutatjuk be, és pedig két vaskengyelt (14., 16. sz.), egy vasbaltát (17. sz.), egy vas szíjcsattot (15. ez.), egy köpűs vaslándsacsúcsot (13. sz.), bronzboglárokat (1., 4. sz.), két csüngős pitykét (10., 12. sz.), három bronzpitykét (5., 6., 8. sz.), melyek a 10., 12. sz. alattiak felső tagjának édes testvérei, egy másik csüngős pitykét (9. sz.), melynek csüngő tagja hiányzik. Anyaga rossz ezüst. E sír tartalmát gazdagítja még egy hengeres átmetszetű, végei felé vékonyodó, nyitott bronzkarperec (7. sz.), egy gömbszelvényalakú bronzgomb (11. sz.) és végül két rozettaszerű bronzpityke (2., 3. sz.)

Egy női sír tartalmát 5. képünk szemlélteti. E képen: 1. üveggyöngyök, 2. bronznyakperec, 3–6. pitykés bronzcsüngők, 7–8. rossz ezüstműből készült fülbevalók, 9. bronz nyakperec. Egyéb holmik, amiket



3. kép
Női sírok mellékletei Marosgombásról

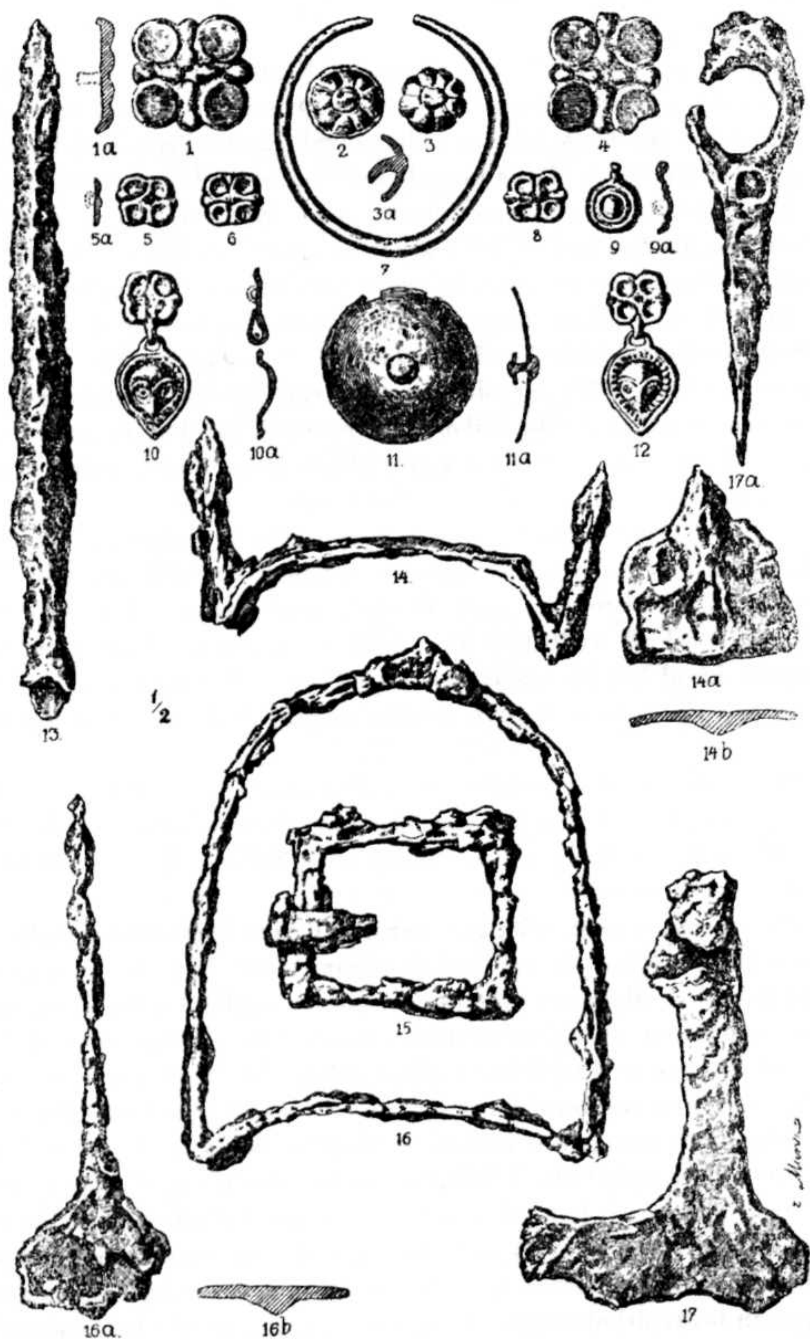
e sírok feltárása rendjén letek, a villanova-kultúra hordozóinak hagyatékát képviselik.

A Tövis melletti Diódról (Alsófehér m.) *Török Bertalan* adományaképpen őriz a gyulafehérvári múzeum egy vaslándsacsúcsot, két kengyelt és egy vaszablát, amik kétségtelenül lovas-sírból származhatnak.

Gyulafehérvár két temetővel is csatlakozik az erdélyi honfoglalás kérdésének tisztázásához. Az egyik a római Apulum romjai felett van belőle 38 sírt tárt fel a megboldogult *Cserny Béla*. A másik a vártól északra feküdt kb. 400 méterre, a zalatnai út mentén a hidászok gyakorkölterén. Itt 7 sírt tárt fel *Cserny*.

Borosbenedekről hét hajkarikát és nyitott, lemezes karperecet őriz a nagyenyedi Bethlen-kollégium múzeuma.

Borbereken két sodrott nyakperec és egy hajszorító karika került felszínre.



4. kép

Lovas sír mellékletei Magyarlapádról

Nyírmezőről egy nyílcsúcsot őriz a gyulafehérvári múzeum.

Csákyáról a nagyenyedi Bethlen-kollégium múzeumában van egy hasonló nyílhegy.

Hariból az Erdélyi Múzeumegyesület Régiségtárában van két kengyelvas és egy nyílhegy. Nem vitatható, hogy lovas-sír mellékletei voltak.

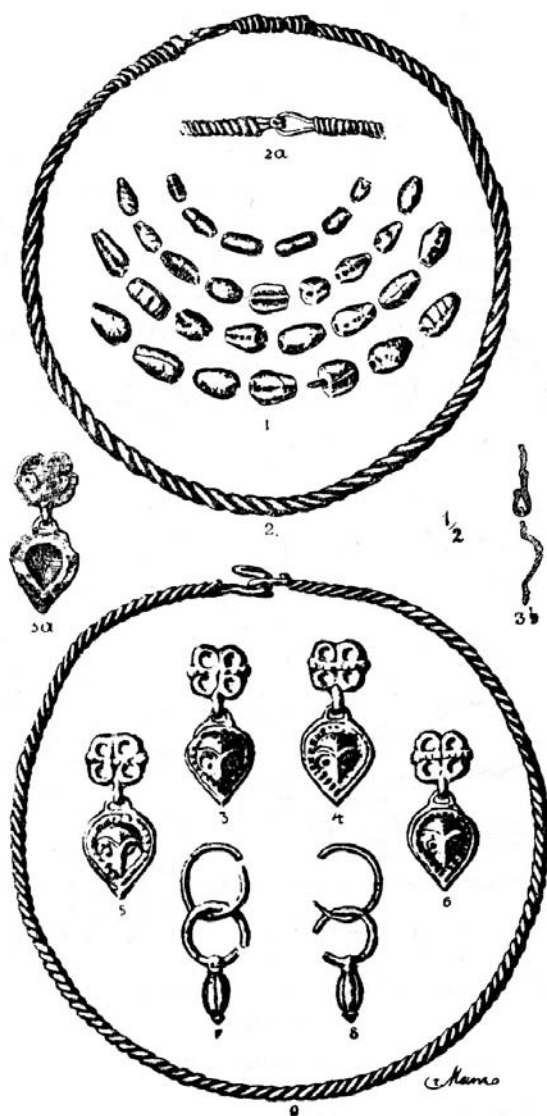
Míndezek a leletek részben belenyúlnak az első árpádházi királyok korába s valamennyi a Maros és mellékvizei mentén látott napvilágot.

Nem maradt adós a Szamosmente sem. Kolozsvárott a Zápolya-uccában *Kovács István* tárt fel részben egy honfoglaláskori temetőt. A munkálatok folytatása még sok kellemes meglepetéssel szolgálhat.

Vegyük még ehhez, hogy a vajdahunyadi *Kincses* nevű szőlőhegy még bolygatatlan oldalán 54 sírt tártam fel, melyek kora Szt. Istvántól Salamonig (1000–1074) terjedő érmekkel van datálva. Várfalván pedig (Tordaaranyos m.) a *Jósika Gábor* báró megértő figyelme és gondossága révén 57 sírt sikerült feltárnom s az eddig még hozzáférhetetlen szilvás kiirtása után ezek száma tetemesen fog megszaporodni. A sírokban lelt érmek a Szt. Istvántól Szt. Lászlóig (1000–1095) terjedő időt ölelik fel. Meg kell említenem, hogy a vajdahunyadi temető tekintélyes részét földforgatás alkalmával még az ásatások előtt jóval tönkre tették, de leltem egy honfoglaláskori nyílhegyet is, Várfalván pedig egy honfoglaláskori nyílhegyen kívül két kis máglyaszerű kőrakást is bontottam ki, amelyeken egy-egy lóállkapocs feküdt, mint a pogány lóáldozat beszédes emléke.

Mindenesetre a kutatások elégtelenségével kell magyaráznunk, hogy a Székelyföldről eleddig csak Eresztevényről (Háromszék m.) van egy honfoglaláskori kengyelünk, amelyet a Székely Nemzeti Múzeum őriz Sepsiszentgyörgyön.

Ez a kengyel nem véletlenül került felszínre Eresztevényen. Abban a fontos kereskedelmi és vándorlási útban látott napvilágot, amelyet már az őskorban alaposan kitapostak s amely egyfelől a Gyimesi, másfelől és különösen az Ojtozi-szoroson vezetett át a szomszédos Moldovába s elsősorban is Târgu Ocna sóbányáihoz. Az Ojtoz nevében a *tuz*, a Tatros nevében rejtőzködő *tus* stb. mind a sóval függ össze. Hogy az Ojtozi-szorost a rómaiak is nagyra értékelték, mutatja, hogy mellette Berecken tábornot építettek. A háromszéki medencén végighömpölyögtek a Keletről jövő összes kulturális, valamint a népvándorláskori hullámok. Csak a honfoglaló magyarság kerülte volna el? Az eresztevényi kengyel magában álló volta dacára is sokat mond és sok reménységre jogosít. Bizonyosan lovas-sírból származik, ahonnet az eke, vagy a borona emelte ki és vitte magával bizonyos távolságra. Párja s a lovas temetkezés egyéb mellékletei (zabla, csatt stb.) még ott fekszenek a földben. Ha a szerencsés véletlen rávezet majd a sír eredeti helyére, fontos bizonyító



5. kép

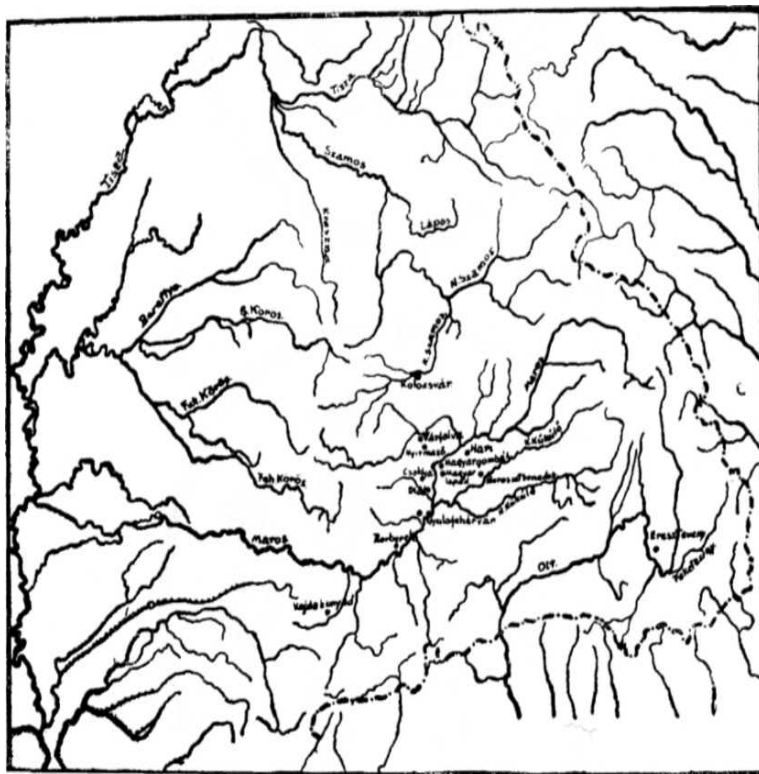
Női sír mellékletei Magyarlapádról

adatok birtokába juthatunk abban a tekintetben, hogy Háromszék s a Székelyföld egy ma még meg nem határozható része is beletartozhatott az első foglalás körébe, amelyet a XI. sz. rendjén megszilárdítottak.

Megerősít ebben *Orbán Balázsnak* az az adata (A Székelyföld leírása I. k. 160. l. és u. o. 2. sz. jegyzet), hogy vele *Farcádi Sándor* feles számú *Kálmán-, Szt. László- és Béla-*korabeli érmet küldött az Erdélyi

Múzeumegyesületnek, amiket a *Homoródszentpál* község (Udvarhely m.) felső végén levő *Béla bán vára* határrészben leltek.

A felsorolt régészeti leletek vitán felül állanak és a kétszerkettő erejével bíró bizonyító adatok. Ezek alapján mint tényt állapíthatjuk meg, hogy a magyarság erdélyi honfoglalása már a vezérek korában megkezdődött és kiterjedt a Maros völgyén fölfelé menve kb. az Aranyos vidékéig, a Szamos mentén pedig Kolozsvár és Gyula tájáig. Hogy pedig a Háromszéki medence is látta a vezérek korabeli honfoglalókat, az eres-



6. kép

Az erdélyi honfoglaláskori leletek térképe

tevényi kengyel igazolja. Ez a kengyel azt is sejteti, hogy a honfoglalók egy része a gyimesi és ojtozi szoroson át vonult be. Az első árpádházi királyok korában megszilárdul és kibővül ez a foglалás. Csak a kutatásokban beállott húszévi szünetnek kell betudnunk, hogy régészeti leleteink nem szaporodhattak meg s nem tudjuk a foglalás mérvét és határait jól megfigyelt leletek alapján pontosabban megállapítani és kiterjeszteni. A Gyula és Ajton elleni hadjáratokat úgy fogjuk fel, hogy azok a már elfoglalt s a vezérek-kora óta birtokba vett területeken a pogányságot akarták kiirtani. – Közvetve ezt bizonyítják a brassói Szt. Lénárd-kápolna maradványai is.

IRODALOM

Anonimus Krónikája.

Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepedésükig. Cluj-Kolozsvár. 1932.

Bodrogi János: Alsófehérvármegyei honfoglaláskori leletek. – Az Erdélyi Múzeumegyesületnek Gyulafehérvárt 1912 október 12–14. napján tartott hetedik vándorgyűlésének Emlékkönyve. Kolozsvár, 1913. 16–29. l.

Borovszky Samu: A honfoglalás története, Budapest, 1894.

Ferenczi Sándor: A brassói Szt. Lénárd-egyház. Pásztortűz, Kolozsvár, 1934 június 15-iki 11. sz. 232–233. l.

Hampel József: A régibb középkot (IV–X. század) emlékei Magyarhonban, Budapest, I. 1894. II. 1897.

Hampel József: Ujabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről, Budapest, 1907.

Hampel József: Altertümer d. frühen Mittelalters in Ungarn, I–III. Braunschweig. 1905.

Herepei Károly: A gombási népvándorláskori sírról. Archeológiai Értesítő, új f. XV. 1895. 426–430. l.

Hóman Bálint: A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése. A magyar nyelvtud. kézikönyve, I. 7. füzet, Budapest 1923.

Jósika Aladár: Árpádkori sírok Várfalván. Sépultures de l'époque d'Árpád à Várfalva. Dolgozatok – Travaux, Kolozsvár. V. 121–124. l.

Karácsonyi János: Halavány vonások hazánk Szt. István korabeli határaitól, Századok 1901. 1039–1058. l.

Karácsonyi János: Szent István élete, Budapest 1904.

Kőváry Ernő: Árpádkori sírok Vajdahunyadon. Sépultures de l'époque d'Árpád à Vajdahunyad. Dolgozatok – Travaux, Kolozsvár, II. 1911. 313–315. l.

Melich János: A honfoglaláskori Magyarország. A magyar nyelvtud. kézikönyve, I. rész. 1925. 2. r. sz. 1929.

Nagy Géza: Erdély a honfoglalás idejében a régészeti leletek világánál. La conquête de Transylvanie et les trouvailles. Archeológiai Értesítő, új f. XXXIII. 1913. 268–275. és 293–294. l.

Pauler Károly: A magyarok története, Budapest 1893.

Roska Márton: Árpádkori temető Vajdahunyadon. Sépultures de l'époque d'Árpád à Vajdahunyad. Dolgozatok – Travaux, Kolozsvár, IV. 1913. 166–198. l.

Roska Márton: Árpádkori temető Várfalván. Cimetière de l'époque des Árpádes à Várfalva. Dolgozatok – Travaux, Kolozsvár, V. 1914. 123–187. l.

Roska Márton: Adatok a magyarság erdélyi honfoglalásához. Márki-Emlékkönyv, Kolozsvár 1927. 132–138. l.

Szabó Károly: A magyar vezérek kora, Pest 1869.